



B. GELENCSÉR KATALIN gödöllői művelődéstörténész, ny. docens, ELTE Pedagógiai Pszichológiai Kar Andragógiai Tanszék. Bessenyei György-díjas, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetettje.

Tan, tanács, tanár, tanítás, tanul

Tan

A szótó ősi, uráli kori. Jelentése a nyelvrokonok hasonló tövű szavai alapján egykor a megismer, tanul, gyakorol, megért, megél lehetett.

Valamely emberi, természeti, társadalmi, műszaki tényről, összefüggésről, működési rendről, a tudósok, az intézmények, a közvélemény által alkotott ismeretekből, összefüggésekből tudományos, vallási, gyakorlati, személyes, életközösségi, szakmai, nemzeti, nemzetközi meggyőződés.

Rendszerbe illesztett tudományos, világnézeti, gyakorlati témakörre, valaki(k) által kidolgozott, fontos igazságra vonatkozó, tömör megfogalmazású publikált állítást, elméletet, illetve annak tanítását jelenti. Szűkebb értelemben jelent olyan ismereteket, melyek bizonyos szakterületekre vonatkoznak: bölcsészettan, erkölcsan, lélektan, természettan, géptan, gyógytan, nyelvtan, hittan stb. A fogalom alkalmazható az ismeretkör alárendelt szakaira is, pl. a nyelvtan részei: hangtan, ragozástan, mondatstan stb.

A tant „termelő” tudat az agynak az a működése, amellyel a külső és belső világot az egyén felfogja és visszatükrözi. A lét és a tudat összefügg. Minőségét a személyes tapasztalás révén szerzett képzetek, fogalmak, gondolati összefüggések, élmények és az élet lehetőségei határozzák meg. Minden embert jellemez öntudata, közösségi és társadalmi tudata, tudatalatti világa, amely az értelmi tevékenység közép-pontján kívül eső lelki jelenségként viselkedését, választásait folyamatosan befolyásolni akaró tényező.

Elmélet

A tudományos tények, összefüggések igazoló magyarázata. Tapasztalati- szerzett ismeretek, szellemi alkotó munkában teremtett gondolatok, következtetések, felhasználási területek gyakorlatainak elvi általánosítása. Az egymást váltó történelmi korszakok embereinek szellemi életére, kutatási lehetőségeire jellemző teóriák, eszmék rendszere. Általában a társadalmi lét tudati tükröződése, de minden korban éltek olyan gondolkodók, akik karrierjük, életük kockáztatásával is kiálltak világképváltó gondolataik, elméleteik mellett. Csak méltányolni lehet az uralkodó egyházak dogmává tett geocentrikus világképe helyett a heliocentrikus világmindenséget hirdető Galilei szellemi bátorságát, emberi nagyságát. Einstein relativitás elméletének elfogadása sem volt könnyű.

Tanács

A tanács egyrészt személyes javaslat ajánlása, másrészt eszmecserélő, ismereteket közlő kapcsolat, értekezés. Akik tanácskoznak, ismereteiket viszonyosan közlik, s egymáshoz képest fontolgatják; aki valamit tanácsol, az tudomását, ismeretét, belátását, mint célirányosat javasolja.

Tanár

Foglalkozás a köz- a közép- és felsőoktatásban, a továbbképzések tanfolyamain és a magánoktatásban.

Feladata: minősítő vizsgára való felkészítés, tantárgyi ismeretek, összefüggések oktatása, tanrend, tankönyv, munkafüzet alapján. Ha nemcsak a tantárgy témaköreit „adja le” az órakon, hanem törekszik a (fiatal vagy felnőtt) tanuló képességeinek, személyiségének megismerésére, fejlesztésére is, akkor a tanári feladatát nem foglalkozásként, hanem hivatás-ként éli meg, ami mindenkinek öröm. A tanár fogalmat 1833-tól ismerjük.

Tanítás

A tanítás korszerű tanterv, tananyag, tankönyv alapján tények, összefüggések ismertetése, igazoló magyarázata a (fiatal és felnőtt) tanulóknak az adott témakör elsajátításával. Célja: a tanulóknak a közös és a saját világkép formálódásának elősegítése, a személyiség testi képességeinek, szellemi értékeinek fejlesztése, gazdagítása. A modern államok ingyenesen biztosítják, 6-14-18 év között írják elő a tankötelezettség teljesítését. Hazánkban a tankötelezettségi korhatár jelenleg 16 év, növelésén munkálkodik a szakminisztérium. Aki tanít, az másokkal új ismereteket, eszméket közöl, aki tanul, ismereteket, jártasságokat, képességeket szerez.

Tanul

Aki tanul, okul, felkészül valamilyen feladat elvégzésére, megoldására. Tanulhat spontán módon: után-

zással, gyakorlással, saját megfigyeléssel, tapasztalással, és tudatosan: az elődök megmaradt tárgyaiból, hagyatékából, tapasztalataiból, mások kárából, tankönyvekből, művészi és kézműves alkotásokból, ma már az internetről is.

A személyiség nyitottsága, az érdeklődés, a kíváncsiság megkönnyíti a tanulást. A szellemi adottságok (érzékelés, észlelés, megértés, gondolkodás, képzelet, alkotásigény, alkotókedv) pontossága, az emlékezet mélysége, a szókinccs gazdagsága, az egyén kapcsolat- és kommunikáció-igénye mind segíti az elsajátítást, az új ismeretek régiekhez kapcsolását, az aszociációs mező gyarapodását. A zárt személyiség rosszul tűri az új információkat, az ebből adódó bizonytalanságot. A zárt személyiségű tanuló a kötelezően előírt ismereteket, jártasságokat, készségeket merev, változtathatatlan dogmaként sajátítja el, magol, sulykol, szereti a pontos követelményeket, külön-külön kezeli az új elemeket, nem kapcsolja össze a korábban elsajátított ismeretrendszerével. Rendkívüli feszültséggel készül a vizsgáira, önértékelését rontja, érzelmileg mélyen érinti, ha gyenge jegyet kap.

Tanuló

Az a fiatal vagy felnőtt egyén, aki az ismeretszerzésre kialakított állami vagy attól független alsó- és középfokú intézményrendszerben, osztályközösségben vagy egyénileg, az állam által tantervben előírt szellemi, testi fejlődési követelmények teljesítése érdekében vagy magáncélból valamilyen természeti, társadalmi, technikai témakör ismereteit, jártasságait, képességeit fejleszti.

Aki tanulni akar vagy köteles, az szellemi értékekben gazdagodik, a világról szerzett információit sokoldalúan tudja felhasználni sikeres életvezetése, munkavégzése, boldogulása érdekében. Az eredményes tanulás segíti a reális énkép formálódását, növeli az egyén önbizalmát, közösségi kapcsolatait, kommunikációs kompetenciáit. A felsőoktatási intézményekben „tanulók” megnevezése: hallgató, doktorandusz, PhD jelölt.

Tanulmány

Valamely természeti, társadalmi, technikai kérdéstről – anyaggyűjtés, vizsgálódás alapján – minősítő jellegű, rendszerezett, szakterminológiákban gazdag, terjedelmes értekezés, esszé. A képzőművészetben a teljes mű megalkotását elősegítő rajz, vázlat, makett stb.

Tanult

Nemcsak a hazai, külföldi főiskolát, egyetemet végzett, tudományos fokozatot szerzett emberek jelzője. Tanult személyiségnek tekintjük azokat az egyéneket is, akik alap- vagy a középfokú iskolázottságuk mellett valamely témakörben, szakterületen – iskolai segítség nélkül – folyamatos önképzéssel egy-egy terület meghatározó tudóivá, szakértőivé, művészévé formáltak magukat. A közgondolkodás a tanult embertől elvárja a pozitív, szolidáris érzelmeket, a figyelmes, udvarias magatartást, a segítőkészséget, a folyamatos művelődés mintáját.

Tanulatlan

Tanulatlanak minősíti a társadalom, a közösség, a baráti kör azt az egyént, aki a közvélekedés szerint szükséges iskolák tananyagait önhibájából nem, vagy csak hiányosan sajátította el, vagy már nem emlékszik azokra. A tanulatlan minősítést – függetlenül iskolai végzettségétől – hamar megkapja az az egyén, akinek kevés a szókinccse, kommunikációja nem felel meg a magyar nyelv szabályainak. A tanulatlanság nem egyenlő az iskolázottság, a lexikai ismeretek hiányával, a személy tájékozottságát, a bírt ismeretek, a társas kapcsolatok rossz alkalmazását is jelenti.

Világnézet

A világnézet különböző érdekű és értékrendű vélemény, állásfoglalás, hit az életről, a természeti, társadalmi, technikai jelenségekről, a fejlődés lehetőségeiről, a múlttól, a jövőről, a keletkezésről, az elmúlásról. Létezik

vallásos, világi, személyes, közösségi, nemzetiségi, nemzeti, állami, hivatalos, ellenzéki, pártok szerinti, kötelezően előírt, liberális stb. Különbözhet egymástól koronként, rendszereként, régiókként, társadalmi rétegeként, párt- és érdekcsoportokként.

Az újkor gondolkodói hívták fel a figyelmet először arra, hogy az élet minőségi megvalósításához a folyamatos társas és önművelés szükséges. Véleményük szerint:

„Az ember három különleges jellemzője: az eszesség, az uralkodásra való képesség, a tökéletesedésre való alkalmasság. Az embert rá kell döbenteni arra, hogy miért van a világon. Az ember képes a világ dolgaival rendelkezni, az egyetemes törvények ismeretében képes arra, hogy okosan, rendeltetésének megfelelően tudja szabályozni saját és mások cselekedeteit. Az egész életen át tartó művelés útján kell elsajátítani mindenkivel azt, hogy miként lehet a világot úgy berendezni és formálni, hogy mindenki megtalálja boldogulását.

Az emberi lét és a világ megismerése egész életre szóló feladat. Az ember hatévenként más-más problémákat, feladatokat hozó életszakaszba kerül. Ezért mindenkit: gyermeket, felnőttet – bármilyen társadalmi rétegbe tartozik is – mindenre, amire az adott helyzetben szükség van, élete végéig tanítani, művelni kell. Minden életszakaszban azt kell megtanítani, ami az ember eszességének, uralkodásra való képességének és tökéletesedésre való alkalmasságának, különleges adottságainak érvényesülését elősegíti.

A tanítás módja akkor helyes, ha az értelemnek mindig új gyönyörűséget okoz. Ha az ember megismeri a világot és benne magát, akkor e szilárd ismeretrendszer felismert rendeltetésének megfelelően fog cselekedni élete minden adott helyzetében...”
Comenius, Johannes Amos 1670